

RALPH WALDO
EMERSON

DENEMELER

BİRİNCİ CİLT

ÇEVİRİ: CAHİT KAYA

RALPH WALDO EMERSON
DENEMELER
BİRİNCİ CİLT

Can Klasik

Denemeler: Birinci Cilt, Ralph Waldo Emerson

İngilizce aslından çeviren: Cahit Kaya

Essays, First series

İlk baskı: James Munroe and Company, 1841

Bu çeviride kaynak alınan baskı: University Press of the Pacific, 2002

© 2025, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ocak 2025, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Editör: Eda Okuyucu

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmen: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Berke Koç / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Yıldız Mücellit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. A.Ş.

Maltepe Mah., Gümüşsuyu Cad., Dalgıç Çarşısı, No:3/4

Zeytinburnu/İstanbul, Tel: (212) 613 17 33 Fax: (212) 5013117

Sertifika No: 4605

ISBN 978-975-07-6507-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

RALPH WALDO EMERSON

DENEMELER
BİRİNCİ CİLT

DENEME

İngilizce aslından çeviren

Cahit Kaya

RALPH WALDO EMERSON, Amerikan edebiyatı ile düşünce dünyasının en etkili isimlerinden biri, deneme yazarı, filozof, şair ve transandantalizm hareketinin öncüsü. 25 Mayıs 1803'te Boston'da doğdu. Henüz on dört yaşındayken girdiği Harvard Üniversitesi'nde Klasik Diller ve Teoloji okudu. 1821'de mezun oldu. Bir süre, babası gibi Üniteryen bir papaz olarak çalışan Emerson, dinî dogmalarla uyuşmayan fikirleri nedeniyle görevinden ayrıldı. Bunun ardından düşünsel ve edebî kariyerine odaklanmaya başladı. İnsanın doğa ile ruhsal bağı üzerine barındırdığı derin düşünceler ile Amerikan transandantalizminin temel metnine dönüşecek olan ilk kitabı *Nature*'ı 1836'da yayımladı. 1941'de yayımlanan *Denemeler: Birinci Cilt* ve diğer denemelerinde bireysellik, evrensel uyum ve ruhun özgürlüğü gibi konuları derinlemesine işledi. Şiirleriyle Walt Whitman ve Henry David Thoreau gibi Amerikan düşünce dünyasının önemli isimlerine ilham verdi. Concord'daki ünlü düşünce toplantılarının ev sahibi olarak, Henry David Thoreau, Margaret Fuller, Bronson Alcott, Nathaniel Hawthorne ve Theodore Parker gibi dönemin en etkili isimlerini bir araya getirdi. 19. yüzyılda Amerikan kültürünün şekillenmesindeki kilit figürlerden biri olarak, yazılarında ve konuşmalarında kölelik karşıtı fikirlerini de yüksek sesle dile getirmekten çekinmedi. 27 Nisan 1882 tarihinde Concord, Massachusetts'te öldü.

CAHİT KAYA, Ege Üniversitesi Biyoloji ve Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenim gördü. Öyküleri ve şiir incelemeleri çeşitli edebiyat dergilerinde yayımlandı. *Dünya Sineğe Baktı* adlı öykü kitabı 2021'de yayımlandı. Bugüne dek Charles Dickens, Virginia Woolf, Ernest Hemingway, Henry David Thoreau, Joseph Conrad, Willa Cather ve Robert Galbraith gibi yazarlardan çeviriler yaptı. İzmir'de yaşamakta, çevirmenlik ve editörlük yapmaktadır.

TARİH

Büyük ve küçük yoktur
Her şeyin yaratıcısı Ruh'un gözünde
Onun geldiği yerdedir her şey
Ve o her şeydedir

Ben kürenin sahibiyim
Yedi yıldızın güneş yılının da
Caesar'ın elinin ve Platon'un beyninin de
Rab İsa Mesih'in kalbinin, Shakspeare'in¹ eserinin de.

Her bireyin içinde işleyen tek bir bilinç vardır. Her birey kendisiyle aynı olana ve aynı olanların tümüne bir kapıdır. Bir kez akıl hakkına sahip oldu mu tüm mirasın sahibi özgür bir adam olur. Platon'un düşündüğünü düşünebilir, bir aziz ne hissederse onu hissedebilir ne zaman bir adamın başına bir iş gelse onu anlayabilir. Bu evrensel bilince erişen, var olan veya yapılabilecek olan her şeye bir taraftır çünkü o tek ve egemen olan vekildir.

İşte bu aklın eserlerinin kaydıdır tarih. Günlerin dizilişi onun dehasının resmidir. İnsan, ancak kendi tari-

1. Shakespeare'in bu şekilde (Shakspeare) yazılışı yanlış değildir. Tarih boyunca ismi, kendisinin farklı imzaları neticesinde pek çok şekilde yazılmıştır. (Ç.N.)

hiyle açıklanabilir. Acele etmeden, dinlenmeden insan ruhu başlangıçtan beri kendisinin olan her yetiyi, fikri ve duyguyu gereken durumlarda ortaya çıkarır. Ama fikir gerçekleri önceler; tarihin bütün gerçekleri yasa olarak bilinçte önceden mevcuttur. Her yasa sırayla baskın durumlarca oluşturulur, doğa da sınırları dahilinde her seferinde birine güç verir. İnsan, hakikatlerin ansiklopedisidir. Binlerce ormanın yaratılışı tek bir meşe palamudunda gizlidir. Mısır, Yunanistan, Roma, Galya, Britanya, Amerika ilk insanın içinde zaten saklıydı. Ordugâh, kraliyet, imparatorluk, cumhuriyet ve demokrasi, çağlar boyunca sadece çok katmanlı insan ruhunun çok katmanlı dünyaya birer yansımasıydı.

Tarihi insan aklı yazmıştır; aklın kendisi onu okumalıdır. Sfenks, kendi bilmecesini¹ kendisi çözmelidir. Eğer tüm tarih bir kişinin içinde yaşıyorsa, o vakit tüm tarih bireysel deneyimle açıklanmalıdır. Yaşamımızın saatleri, zamanın çağlarıyla ilişkilidir. Soluduğum hava nasıl ki doğanın ulu kaynaklarından geliyorsa, kitabıma akseden ışık nasıl yüz milyonlarca kilometre uzaktaki bir yıldızdan çıktıysa, bedenimin duruşu nasıl merkezkaç ve merkezci kuvvetlerin dengesine bağlıysa çağlar da aynı şekilde saatleri yönlendirmeli, saatler de çağların açıklaması olmalıdır. İnsanoğlunun her bireyi, evrensel bilincin bir başka biçimidir. Evrensel bilincin tüm özellikleri insanda bulunur. Kendine has tüm deneyimleri geniş insan kalabalıklarının yaptıklarını aydınlatır, yaşadığı bunalımlar ise ulusal bunalımlara tekabül eder. Her devrim, öncelikle bir insanın zihnindeki düşüncedir; aynı

1. Mısır sfenksinden farklı olarak Yunan sfenksi daha kötücüdür. Antik Yunanistan'ın Thebai kentinde yüksek tepelere yerleşip çevreye dehşet salan bu yaratık, Oidipus mitinde yer alır. Sfenks, Oidipus'a çeşitli bilmeceler sorar. Oidipus bilmecelere cevap verdiğinde yoluna devam etmesine izin verir. (Ç.N.)

fikir bir başkasının aklında da peyda olursa o devrin anahtarı olur. Her yenilik öncelikle sadece kişisel bir görüştür, tekrardan kişisel bir görüş haline gelebilirse o vakit çağın sorunlarına çözüm olacaktır. Anlatılan bir olgunun inandırıcı veya anlaşılabilir olması için benim içimde olan bir şeye hitap etmesi gerekir. Bizler, okudukça Yunan, Romalı, Türk, rahip ve kral, şehit, cellat olmalı, bu imgeleri kendi gizli tecrübelerimizdeki bir gerçekliğe dahil etmeliyiz; yoksa doğrusu hiçbir şeyi gerektiği gibi öğrenemeyiz. Hasdrubal¹ ya da Cesare Borgia'nın² başına gelenler, bizim başımıza gelenler kadar, aklın gücünün ve çürümenin bir resmidir. Her yeni yasanın ve siyasi hareketin sizin için bir manası vardır. Her bir kitabesinin önünde durup şöyle deyin: "Kendini bu maskenin ardına gizledi Proteus³ doğam." Bu, kendimize olan aşırı bağlı olma kusurumuzu giderir. Eylemlerimize bir anlam kazandırır; Yengeç, Oğlak, Akrep, Terazi ve Kova Zodyak'a asılı burçlar olarak kaldıklarında nasıl ki cimriliklerinden arınırlarsa ben de Süleyman'ın, Alkibiadis'in⁴ ve Catilina'nın⁵ uzaklarda kalan kişilikleriyle kendi günahlarımı ateş olmadan görebiliyorum.

Evrenin doğası, belirli insanlara ve nesnelere bir değer verir. İnsan yaşamı bu değeri içerdiğinden ötürü gizemli olup çığnenemez; bu yüzden onu cezalarla, kanunlarla çevreleriz. Aslında tüm kanunlar nihai akıldan çı-

1. (MÖ 245-MÖ 207): Kartacalı bir general. (Ç.N.)

2. (1475-1507): Machiavelli'nin *Prens* kitabının ilham kaynağı olan İtalyan politikacı. Papa VI. Alexander'ın gayrimeşru oğlu olduğu söylenmektedir. (Ç.N.)

3. Yunan mitolojisinde Poseidon'un soyundan gelen, denizcilikle ilişkili bir tanrı ya da kişidir. İstedğinde biçim değiştirme özelliğine sahiptir. (Ç.N.)

4. (MÖ 450-MÖ 404): Sokrates'in öğrencilerinden, Antik Yunan general ve devlet adamı. (Ç.N.)

5. Lucius Sergius Catilina (MÖ 108-MÖ 62): Romalı bir senatör, Roma Cumhuriyeti'ni devirmeye teşebbüsten yargılanmıştır. (Ç.N.)

kar; aşığı yukarı hepsi de apaçık biçimde bu ulvi ve sınırı çizilemeyecek olan özün emirlerini beyan eder. Varlık ruhu içerir, yüce ruhani hakikatleri örter; bizler içgüdüsel olarak, önce kılıçla, yasayla, geniş ve karışık düzenlerle tutunmaya çabalarız. Bu hakikate dair kavranamaz bilinç yaşantımızın ışığı, bir hak ediş, eğitim, adalet, merhamet ve dayanışma talebidir; arkadaşlığın, sevgi ile kahramanlığın ve özgüvene dayalı davranışların büyüklüğünün temelidir. İstemimize karşı daima üstün varlıklar olarak kabul görmemiz olağanüstüdür. Evrensel tarih, şairler, palavracılar, o harikulade tasvirlerinde –rahiplikte, imparatorların saraylarında, zekânın ya da iradenin başarılarında– hiçbir yerde onlara kulak kesilmemize engel olmaz, asla onları rahatsız ettiğimizi veya bunların daha üstün insanlara göre olduğunu hissettirmezler; daha ziyade en büyük eserlerinde kendimizi evimizde hissettiğimiz doğrudur. Shakspeare'in krala dair söylediğı her şey de, şuradaki zayıf oğlanın söyledikleri de kendileri için doğru gibidir. Tarihteki büyük anlarla, insanlığın büyük keşifleriyle ve zaferleriyle duygudaşlık kurarız çünkü yasa yerine getirilmiştir, denizler araştırılmış, kıtalar bulunmuştur veya bir darbe indirilmiştir; biz olsak bizim de yapacağımız ya da alkışlayacağımız gibi.

Şartlara ve kişiliklere aynı ilgiyle yaklaşırız. Zenginlere saygı gösteririz çünkü onlar dışarıdan bakınca insanların, bizlerin layık olduğu özgürlüğe, güce ve inceliğe sahiplerdir. Stoacıların,¹ Doğu bilgelerinin ya da çağdaş denemecilerin bilge insana dair söyledikleri tüm o şeyler, okurlarının her birine fikirlerini aktarır, ulaşamadığı an-

1. Kıbrıslı Zenon'un kurduğu felsefedir. Doğayla uyumlu bir yaşamı savunan stoa felsefesi mutluluğun dış koşullara bağlanmaması gerektiğini öne sürmektedir. Duygularımızın bizi kontrole etmesine izin vermemek, doğayı anlamak için de aklımızı kullanmak gerektiğine vurgu yapar. (Ç.N.)

cak ulaşabileceği benliğini betimler. Bütün edebiyat, bilge insanın kişiliğine dairdir. Kitaplar, anıtlar, tablolar, sohbetler, insanın biçim verdiği özellikleri bulduğu portrelerdir. Sessiz olanlar, dilbazlar ona övgüler dizer, ona yanaşırlar; her nereye giderse gitsin kişisel dokundurularla sürekli harekete geçirilir. Bu yüzden gerçekten istekli birinin söylemlerde övgü dolu anıştırmalar araması gerekmez. Mutlaka övgü çalınır kulağına; ama kendisiyle ilgili övgüler değil, en güzel övgüyü, edinmek istediği kişiliğe dair olanı işitir; kişilikle ilgili olan her sözcükte, dahası her durumda ve koşulda –akan nehirde, hışırdayan mısırdelerinde– övgüyü hisseder. Ona methiyeler düzölür, saygıda kusur edilmez, sevgi nehir olup akar dilsiz doğadan, dağlardan ve semada akseden ışıklardan.

Uyku esnasında ya da geceden dökölmüş bu sözleri güpegündüz kullanalım. Öğrenci, tarihi edilgen değil, etkin bir biçimde okumalı; kendi yaşamını asıl metin, kitapları da onun açıklaması olarak görmelidir. Böylece mecbur edilen tarih perisi ilham bahşedecektir; kendilerine saygısı olmayanlara vermediği ilhamı. Uzak bir çağda, isimleri çok geçmişte çınlayan adamların yaptıklarının, kişinin bugün yaptığından daha anlamlı olduğunu düşünün birinin tarihi doğru anlamasına dair bir beklentim yok.

Dünya her insanın eğitilmesi için mevcuttur. Tarihte insanın yaşantısına öyle ya da böyle tekaböl etmeyen herhangi bir devir, toplum veya eylem şekli yoktur. Her şey, muazzam bir şekilde kendisini yalınlaştırıp erdemlerini insana teslim etmeye meyillidir. İnsan, bütün tarihi kendi kişiliğinde deneyimleyebileceğinin farkında olmalıdır. Kralların, imparatorların zorbalığına katlanması gerekmeden evinde oturmalı, bütün coğrafyadan, dünyadaki tüm devletlerden daha yüce olduğunun bilincinde olmalıdır. Tarihin sıradan bir şekilde okunduğu bakış açısını değiştirmeli, Roma'nın, Atina'nın bakış açısını

kendisine aktarmalı, mahkemenin kendisi olduğuna dair hükmünü inkâr etmemelidir; İngiltere'nin veya Mısır'ın ona söyleyecek bir şeyi varsa, o vakit davaya o bakacaktır, yoksa sonsuza kadar sessiz kalmalarını sağlayacaktır. Hakikatlerin gizli manalarını teslim ettikleri yüce bakış açısını elde etmeli ve onu sürdürmelidir, şiirde de vakanamelerde de bu böyledir. Zihin içgüdüsel olarak, doğa da amaçları doğrultusunda, tarihin belli anlatılarını kullanışımızda kendi sınırlarını ele verirler. Zaman, hakikatlerin katı köşelerini semayı aydınlatmak üzere dağıtır. Hiçbir çapa, tel, çit bir hakikatin hakikat olarak kalmasına müsaade etmez. Babil, Troya, Sur, Filistin ve hatta eski Roma çoktan kurmacaya dönüşmüştür. Cennet bahçesi, Givon'un sabit kalan güneşi¹ her ulus için artık sadece şiirden ibarettir. Gerçeğin aslında ne olduğu kimin umurunda, biz onu bir takımyıldız yapıp ebedî bir simge olarak gökyüzüne asmışken? Londra, Paris ve New York'un da sonu aynı olmalıdır. "Tarih," demiş Napoléon, "hakkında mutabık olduğumuz bir masaldan başka nedir ki?" Hayatımız, Mısır, Yunanistan, Galya, İngiltere, savaş, sömürgecilik, kilise, mahkeme ve ticaret arasında sıkışıp kalmış; sayısız kasvetli ve canlı çiçekle, acayip süslerle olduğu gibi. Bunların üstünde daha fazla durmayacağım. Ebediyete inanıyorum. Yunanistan'ı, Asya'yı, İspanya'yı ve adaları kendi zihnimde bulabilirim; her bir çağın ve tüm çağların düşünce yapısını ve yaratıcılık ilkesini de.

Şahsi tecrübelerimizde hep tarihin çarpıcı gerçeklerine denk gelip onları deneyimlerimizle doğrularız. Bütün tarih öznel olur; başka bir deyişle, aslında tarih değil biyografi vardır yalnızca. Her bilinç kendi için tüm dersi

1. "Halk, düşmanlarından öcünü alıncaya dek güneş durdu, ay da yerinde kaldı. Bu olay Yaşar Kitabı'nda da yazılıdır. Güneş, yaklaşık bir gün boyunca göğün ortasında durdu, batmakta gecikti." Eski Ahit, "Yeşu", 10: 13. (Ç.N.)

öğrenmeli, her yeri didik didik incelemelidir. İnsan görmediği, yaşamadığı şeyi tanımaz. Eski çağın kolaylık olsun diye formüle ettiği ya da kural haline getirdiği şey, o duvarın yarattığı engeller nedeniyle kendini doğrulayamaz ve bu yüzden de sağlayabileceği bütün faydaları kaybeder. Bir zaman, bir vakit sonra, o işi kendisi yerine getirerek o kaybın telafi edilmesini talep edecek ve kayıp telafi edilecektir. Ferguson¹, astronomi alanında artık uzun süredir bilenen pek çok şeyi keşfetmiştir. Onun için ne güzel.

Tarih ya bu olacaktır ya da hiçbir şey. Devletin çıkardığı her kanun insan doğasındaki bir hakikate işaret eder, hepsi bu. Her hakikati oluşturan gerekçeleri içimizde görebilmeliyiz, nasıl olabildiğini ve olması gerektiğini de. O yüzden, her özel, her kamusal işin önünde durunuz; Burke'ün² bir hitabının, Napoléon'a ait bir zaferin ve Sir Thomas More'un,³ Sidney'in,⁴ Marmaduke Robinson'un⁵ şahadetlerinin, Fransız Terör Dönemi'nin, Salem'deki cadı idamlarının, Paris veya Providence'taki fanatik uyanışının ve hayvan manyetizmasının⁶ önünde de durunuz. Benzer bir tesir altında benzer şekilde etki-

1. James Ferguson (1710-1776): İskoç astronom. (Ç.N.)

2. Edmund Burke (1730-1797): İrlandalı filozof ve siyasetçi. Hitabet gücü ve siyasi öngörülerıyla tanınmaktadır. (Ç.N.)

3. (1478-1535): İngiliz avukat, yazar ve devlet adamı. Kral VIII. Henry'nin kili-seyi İngiliz monarşisine tabi kılma planına karşı çıktığı için öldürülür. (Ç.N.)

4. Algernon Sidney (1623-1683): İngiliz siyasetçi. Kral I. Charles'ın yargılandığı davada yargıçlardan biriydi, kralın idamına karşı çıkmıştı. İlerleyen yıllarda Kral II. Charles'a karşı komplo kurmaktan suçlandı ve vatan hainliğinden idam edildi. (Ç.N.)

5. 1659'da Boston'da asılan iki Quaker mensubu Marmaduke Stevenson ve William Robinson isimlerini birleştiren Emerson'ın olayı yanlış anımsadığı düşünülmektedir. (Ç.N.)

6. "Mesmerizm" olarak da bilinir. Bilinen Batı tarihinde manyetizmayı ilk kez uygulayan ve tanıtan, Avusturyalı hekim Franz Anton Mesmer'dir (1734-1815). Mesmer, bunun her canlıda bulunan doğal bir güç olduğuna ve bu gücün canlılar üzerinde şifacılık gibi çeşitli etkilere sahip olduğuna inanıyordu. (Ç.N.)

“Hayallerinizi ekin, mucizeler yetişsin.”

Ralph Waldo Emerson, döneminin ve günümüzün birçok önemli felsefecisini ve edebiyatçısını etkilemiş büyük düşünürlerden biridir. Transandantalizm akımının öncüsü olarak bilinen Emerson'ın 1841 yılında yazdığı *Denemeler: Birinci Cilt* ve özellikle de bu kitapta yer alan “Özgüven” başlıklı denemesi bu akımın belkemiği kabul edilir.

Bireyi yücelten, bağımsız düşünceyi vurgulayan Emerson sadece Thoreau, Fuller, Whitman, Dickinson ve Frost'u etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Nietzsche, William James, Baudelaire, Marcel Proust, Virginia Woolf ve Jorge Luis Borges'e de ilham vermiştir. Edebiyat eleştirmeni Harold Bloom'a göre o, “Amerikan kültürünün merkezindeki isim”dir. Emerson'ın çağdaşlığı sürekli ve çarpıcıdır; edebiyat ve bilimin ayrı kültürler olmadığı konusundaki ısrarı, bireysel deneyimin önceliğine olan inancı, bireysel bütünlüğe dayalı ancak doğayla da uyumlu bir yaşamı teşvik eden anlayışıyla modern siyasete ve sosyal aktivizme ivme kazandırmış en önemli isimlerden biridir.

#dünyaklasikleri #amerikanklasikleri #felsefe #transandantalizm

Kapak resmi: Robert Fludd

ISBN 978-975-07-6507-0

